

УДК 330.131.5:[330.341(4-11):339.92]

Приходько І.В.

*асистент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка***ОЦІНКА ЕФЕКТІВ ВПЛИВУ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ
МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ
ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ, КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ І СНД****THE IMPACT OF THE POLITICO-ECONOMIC FACTORS
OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION ON THE ECONOMIC
GROWTH OF UKRAINE, CENTRAL AND EASTERN EUROPE COUNTRIES
AND COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES****АНОТАЦІЯ**

У статті виявлено сутність політико-економічних чинників, їх складові та визначено ефекти впливу політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на економічне зростання певних країн. У рамках дослідження кількісно оцінено ефекти впливу низки політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на зростання економіки України та інших подібних до нашої країни економік регіону.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція, економічне зростання, політико-економічні чинники, інституційні чинники, прямі іноземні інвестиції, оподаткування міжнародної торгівлі.

АННОТАЦИЯ

В статье выявлены сущность политико-экономических факторов, их составляющие и эффекты влияния политико-экономических факторов международной экономической интеграции на экономический рост определенных стран. В пределах исследования количественно оценены эффекты влияния ряда политико-экономических факторов международной экономической интеграции на рост экономики Украины и других подобных экономик региона.

Ключевые слова: международная экономическая интеграция, экономический рост, политико-экономические факторы, институциональные факторы, прямые иностранные инвестиции, налогообложение международной торговли.

ANNOTATION

The essence of politico-economic factors of the international economic integration their elements and their influence effects on economic growth of some countries are described. In our study it is important to quantify the effects of a number of political and economic factors of international economic integration on economic growth in Ukraine and other countries similar to our regional economy.

Keywords: international economic integration, economic growth, political and economic factors, institutional factors, foreign direct investment, international trade taxation.

Постановка проблеми. Важливим завданням дослідження є теоретично обґрунтування ключових чинників економічного зростання, що притаманні відкритим економікам, які інтегруються у світову економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна теорія та велика кількість впливових емпіричних праць в галузі відкритості та зростання передбачає, що відкрита економіка зростає швидше ніж закрита економіка завдяки ліберальнішій зовнішній торгівлі (імпорт та експорт), залученню іноземних інвестицій, обміну технологічними удосконаленнями та знаннями [1; 2]. У деяких дослідженнях

обґрунтовується, що вища якість інституцій може спричинити зростання в країні та посилити ефекти від міжнародної економічної інтеграції [3; 4; 5]. Економіст Д. Родрік засвідчує, що зовнішні шоки від інтеграції країни у світову економіку мають довгострокові негативні ефекти на зростання в країнах з слабкими інституціями [6]. Д. Доллар і А. Краай дискутують про «... важливу спільну роль і торгівлі, й інституцій в довгостроковому періоді, але відносно більшу роль торгівлі у короткостроковій перспективі» [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виявити особливості впливу політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на економічне зростання.

Постановка завдання. Метою та завданням цього дослідження є виявити величину економічного ефекту кожного з чинників економічного зростання групи країн Центрально-Східної Європи та СНД, у тому числі України, приділяючи особливу увагу ролі тих політико-економічних чинників, які пов'язані з участю досліджуваних країн в міжнародних економічних інтеграційних процесах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грунтуючись на фундаментальних дослідженнях, ми долучаємо до нашого аналізу впливу політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції інституційні чинники. Водночас важливим завданням є визначити правильні інституційні індикатори, які найбільш прямо впливають на зростання економіки пост-соціалістичних економік. Ми використовуємо такі вимірники якості інституцій, як Індекс Економічної Свободи (Heritage Foundation), при чому досліджуємо різні компоненти цього Індексу Економічної Свободи, такі як свобода прав власності, свобода торгівлі, свобода від корупції, свобода інвестицій. Ми припускаємо, що інституції у напрямі свободи зовнішньої торгівлі та зниження корупції матимуть більший ефект на економіку цих країн.

Крім цього, на нашу думку, доцільно долучити до політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції індикатор

оподаткування зовнішньої торгівлі як вимірник тарифних бар'єрів у торгівлі, міжнародні програми допомоги іноземних донорів та Європейських інститутів для оцінки їхньої ролі для економічного зростання досліджуваних країн, а також необхідно враховувати капітал та робочу силу як базові фактори виробництва відповідно до виробничої функції Кобба-Дугласа.

У нашому дослідженні ми намагаємося оцінити причинність зв'язку між низкою політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції, інституцій та базових факторів виробництва зі зростанням економіки. Ми формуємо вибірку з 18-ти постсоціалістичних країн, з них десять країн Центрально-Східної Європи (ЦСЕ), які вже вступили до ЄС, та вісім країн ЦСЕ та СНД, які не набули членства в ЄС, в тому числі Україна. Часовий період нашого дослідження становить 23 роки, починаються з 1991 року – року здобуття незалежності України, до 2013 року. Для подолання різних проблем в оцінюваному рівнянні ми використовуємо економетричний аналіз панельних даних методом найменших квадратів з трансформацією методом фіксованих ефектів, щоб ліквідувати гетерогенність по країнах.

Ми використовуємо дві логарифмічно-лінійні специфікації моделі: базову і розширену. Базову логарифмічно-лінійну специфікацію ми презентуємо в рівнянні (1), що співвідносить економічне зростання, яке ми вимірюємо як ВВП в постійних дол. США на 2005 р. ($\ln gdp_{it}$) в логарифмах, кожної з 18-ти постсоціалістичних країн i з нашої групи за відповідний рік t , до таких чинників як: капітал ($\ln k_{it}$), робоча сила ($\ln l_{it}$), інституції ($\ln i_{it}$), в логарифмах, які ми вимірюємо як Індекс Економічної Свободи (свобода прав власності ($\ln i_{pr_{it}}$), свобода торгівлі ($\ln i_{tf_{it}}$), свобода від корупції ($\ln i_{cor_{it}}$), свобода інвестування ($\ln i_{if_{it}}$).

$$\ln gdp_{it} = a_1 \ln k_{it} + a_2 \ln l_{it} + a_3 \ln i_{it} + c_i + u_{it}, \quad (1)$$

де i та t показують країни та періоди часу відповідно, c_i – це неспостережуваний фіксований (по країнах) ефект та u_{it} є ідіосинкратичними похибками.

Розширена модель охоплює ширший перелік політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції, що впливають на економічне зростання, яке ми вимірюємо як ВВП ($\ln gdp_{it}$) в логарифмах для 18-ти постсоціалістичних країн i на відповідний рік t . Додатково до індикаторів у базовій моделі (капітал, робоча сила та інституції) ми включаємо в аналіз такі індикатори для постсоціалістичних країн: імпорт товарів та послуг ($\ln imp_{it}$), експорт товарів та послуг ($\ln exp_{it}$), міжнародний обмін правами інтелектуальної власності ($\ln ipr_{it}$), прямі іноземні інвестиції у відношенні до ВВП ($\ln fdi_{it}$), оподаткування міжнародної торгівлі ($\ln ttax_{it}$), міжнародна допомога зовнішніх донорів і Європейських інституцій, в дол. США ($\ln aid_{it}$).

Також ми вважаємо, що в багатьох випадках досліджувані чинники міжнародної економічної інтеграції самі по собі можуть бути не достатніми для створення значного ефекту на економічне зростання, а важливими можуть бути деякі ефекти взаємодії. Ми вважаємо, що імпорт та експорт можуть мати більші ефекти на зростання, коли країна має вищий рівень розвитку інституцій. Так, ми застосовуємо показник взаємодії між відповідними торговельними показниками та інституційними змінними ($\ln i_{it} * \ln imp_{it}$, $\ln i_{it} * \ln exp_{it}$). Крім того, ми припускаємо, що якісніші інституції можуть сприяти залученню прямих іноземних інвестицій, а також міжнародних програм допомоги, в тому числі з ЄС. Щоб протестувати це, ми запроваджуємо в оцінюване рівняння показники взаємодії між інституціями і прямими іноземними інвестиціями та міжнародними програмами допомоги ($\ln i_{it} * \ln fdi_{it}$, $\ln i_{it} * \ln aid_{it}$). Якщо оцінювані коефіцієнти показників взаємодії у рівнянні (2) є позитивні, тоді присутні синергетичні ефекти від комплексної політики удосконалення інституцій та покращенням торговельних, інвестиційних, кредитних і грантових відносин досліджуваних країн.

Розширена специфікація виглядає так:

$$\begin{aligned} \ln gdp_{it} = & a_1 \ln k_{it} + a_2 \ln l_{it} + a_3 \ln i_{it} + a_4 \ln imp_{it} + a_5 \ln exp_{it} + \\ & a_6 \ln fdi_{it} + a_7 \ln ipr_{it} + a_8 \ln ttax_{it} + a_9 \ln aid_{it} + a_{10} \ln i_{it} \ln imp_{it} +, \quad (2) \\ & a_{11} \ln i_{it} \ln exp_{it} + a_{12} \ln i_{it} \ln fdi_{it} + a_{13} \ln i_{it} \ln aid_{it} + c_i + u_{it} \end{aligned}$$

де i та t показують країни та періоди часу відповідно, c_i – це неспостережуваний фіксований (по країнах) ефект та u_{it} є ідіосинкратичними похибками.

Присутність гетерогенності країни, c_i , в рівняннях (1) та (2) означає, що наші чинники можуть корелювати з певними характеристиками країни, такими як місцезнаходження, сусідні країни тощо. Ці рівняння мають причинну інтерпретацію: утримуючи фіксовані ефекти в екзогенних змінних та c_i , вони моделюють ефект екзогенної зміни у наших чинниках, впливаючи на економічне зростання. Так, рівняння (1) та (2) є структурними рівняннями.

Результати оцінювання базової та розширеної моделей. В нашому дослідженні для групи 18-ти постсоціалістичних країн, включаючи Україну, ми кількісно оцінюємо рівняння, які співвідносять ВВП досліджуваних країн, до їхніх показників капіталу, робочої сили, інституцій, імпорту, експорту, прямих іноземних інвестицій, міжнародного обміну правами інтелектуальної власності, податків на міжнародну торгівлю, міжнародних програм допомоги, використання іноземних ПІВ, а також низки індикаторів взаємодії. Для побудови показників ми використовуємо річні дані за 23 роки (1991-2013).

Наші результати оцінювання базової та розширених моделей подані в табл. 1. Так ми можемо підтвердити, що капітал, робоча сила і

якість інституцій є важливими чинниками економічного зростання у постсоціалістичних країнах, причому в багатьох специфікаціях моделей значення коефіцієнта інституцій є більшим від коефіцієнтів базових факторів капіталу і робочої сили. Таким чином, ми можемо стверджувати про важливу роль удосконалення інституцій для досліджуваних країн. Проведене дослідження підтверджує, що слабкі інституції є головними бар'єрами для зростання економіки в умовах інтеграції у міжнародну економіку.

З розширеної моделі 1 видно позитивний та значний вплив імпорту та експорту країн на їх зростання, що підтверджує важливість поглиблення міжнародної торговельної співпраці постсоціалістичних країн. З розширеної моделі 2 видно позитивний, проте незначний, вплив припливу прямих іноземних інвестицій на зростання, що в цілому узгоджується з сучасними дослідженнями про неоднозначний вплив ПІІ на економіку приймаючої країни або ж такий вплив відбувається на відразу [8; 9].

З розширеної моделі 3 (табл. 1) можемо спостерігати, що ефект міжнародного обміну правами інтелектуальної власності подібний до ефекту прямих іноземних інвестицій, тобто він позитивний, проте порівняно незначний для економічного зростання досліджуваних країн.

Також виявлено статистично значимі ефекти від залучення міжнародної допомоги донорів та Європейських інституцій на зростання країн нашої вибірки (розширена модель 4, табл. 1). Незважаючи на порівняно меншу силу впливу міжнародної допомоги на зростання порівняно з іншими чинниками ми можемо підтвердити важливість розвитку співробітництва країн з міжнародними донорами.

Розширена модель 5 (табл. 1) засвідчує позитивний вплив митних зборів та податків від експортно-імпортних операцій для зростання ВВП постсоціалістичних країн, що засвідчує використання тарифних бар'єрів у торгівлі як джерела наповнення бюджету, а відтак і зростання ВВП. Очевидним є важливість митних зборів і податків для економіки постсоціалістичних країн навіть після утворення зон безмитної торгівлі чи інтеграції до ЄС щодо третіх країн.

Оцінка ролі інституційних компонентів. Важливим є глибше проаналізувати роль інституцій як основного чинника отримання економічних вигод країни від міжнародної економічної інтеграції. Проблема полягає у виявленні специфічних характеристик удосконалення інституцій, які є важливими для постсоціалістичних країн. У нашому дослідженні ми

Таблиця 1

Базова та розширені моделі впливу політико-економічних чинників зростання економіки в умовах міжнародної інтеграції (метод найменших квадратів з фіксованими ефектами)

	Базова модель	Розширені моделі				
		1	2	3	4	5
	<i>Lngdp</i>	<i>lngdp</i>	<i>lngdp</i>	<i>lngdp</i>	<i>lngdp</i>	<i>lngdp</i>
<i>lnk</i>	0.416*** (13.54)	0.043 (1.33)	0.442*** (14.32)	0.061 (1.31)	0.012 (0.27)	0.201*** (5.23)
<i>lnl</i>	0.397*** (2.70)	0.640*** (6.16)	0.415*** (2.86)	0.945*** (6.46)	0.684*** (5.49)	0.125 (1.24)
<i>lni</i>	0.954*** (8.00)	0.370*** (4.13)	0.821*** (6.78)	-0.167 (1.30)	0.285*** (2.85)	0.164* (1.68)
<i>lnimp</i>		0.256*** (6.72)		0.236*** (5.74)	0.247*** (5.00)	0.296*** (8.35)
<i>lnexp</i>		0.200*** (4.31)		0.091 (1.65)	0.333*** (6.19)	0.218*** (4.96)
<i>lnfdi</i>			0.054*** (4.22)			
<i>lnipr</i>				0.052*** (5.41)		
<i>lnaid</i>					0.030** (2.59)	
<i>Lnntax</i>						0.055*** (6.11)
Константа	3.892* (1.79)	1.231 (0.80)	3.416 (1.58)	0.452 (0.21)	-1.865 (1.06)	4.429*** (3.04)
Спостереження	309	309	299	155	216	199
Кількість країн	18	18	18	18	17	18
R-квадрат	0.70	0.86	0.72	0.81	0.88	0.92

Примітка: Абсолютне значення z статистики в дужках, * значимість на рівні 10%; ** значимість на рівні 5%; *** значимість на рівні 1%

Джерело: розраховано автором, використовуючи статистичної програми E-views

Таблиця 2
Роль інституцій для економічного зростання в умовах міжнародної економічної інтеграції (метод найменших квадратів з фіксованими ефектами)

	1	2	3
	Lngdp	lngdp	lngdp
Lnk	0.416*** (13.54)	0.505*** (20.59)	0.532*** (15.43)
LnI	0.397*** (2.70)	0.697*** (5.29)	0.823*** (5.18)
LnI	0.954*** (8.00)		
lni_pr		-0.322*** (6.23)	-0.292*** (4.79)
lni_cor		0.138*** (4.36)	0.176*** (5.47)
lni_tf		0.266*** (4.70)	0.312*** (5.24)
lni_if		-0.249*** (6.68)	-0.222*** (5.50)
Lnaid			0.081*** (5.74)
Константа	3.892* (1.79)	1.485 (0.74)	-3.283 (1.43)
Спостереження	309	309	216
Кількість країн	18	18	17
R-квадрат	0.70	0.79	0.82

Примітка: Абсолютне значення з статистики в дужках, * значимість на рівні 10%; ** значимість на рівні 5%; *** значимість на рівні 1%

Джерело: розраховано автором, використовуючи статистичної програми E-views

застосовуємо агрегований Індекс Економічної Свободи у логарифмах (lni), й альтернативно до нього – дизагреговані компоненти, такі як: свобода прав власності (lni_pr), свобода торгівлі (lni_tf), свобода від корупції (lni_cor), свобода інвестування (lni_if).

Наша специфікація моделі 1 (табл. 2) засвідчує статистично значиму, позитивну й економічно значну роль покращання агрегованого Індексу Економічної Свободи на зростання ВВП. З наших специфікацій моделі 2 і 3 (табл. 2) видно, що дизагреговані суб-індекси свободи від корупції та свободи торгівлі мають статистично значимі та позитивні ефекти на зростання. Це підтверджує думку про необхідність активізації зусиль постсоціалістичних країн у напрямі подолання корупції і подальшої лібералізації зовнішньої торгівлі.

Як виявлено у специфікаціях моделі 2 і 3 (табл. 2), зв'язок між зростанням ВВП і покращенням свобод прав власності та свободи інвестування є оберненим. Інтерпретацією цих результатів може бути те, що самі по собі свободи прав власності й інвестування не є стимулом для інтенсифікації економічної активності. Скоріше за все, ці свободи повинні покращуватися поряд з іншими аспектами удосконалення інституцій, або вони можуть позитивно впливати на зростання через інші чинники.

Як підтверджено результатами тестування специфікації 3 моделі (табл. 2), міжнародні програми допомоги доводять їх позитивну роль для стимулювання зростання ВВП. На нашу думку, активізація притоку донорських про-

Таблиця 3
Ефективизаємодії інституцій з іншими політико-економічними чинниками зростання економіки в умовах міжнародної інтеграції (метод найменших квадратів з фіксованими ефектами)

	1	2	3	4	5
	lngdp	lngdp	lngdp	lngdp	lngdp
lnk	0.212*** (6.83)	0.189*** (5.53)	0.567*** (21.69)	0.159*** (3.28)	0.512*** (12.45)
lnI	0.557*** (4.56)	0.468*** (3.73)	0.381** (2.44)	1.007*** (5.80)	0.445** (2.49)
lni*lnimp	0.046*** (15.04)				
lni*lnexp		0.048*** (13.92)			
lni*lnfdi			0.019*** (5.67)		
lni*lnipr				0.018*** (6.53)	
lni*lnaid					0.029*** (8.33)
Константа	6.105*** (3.39)	7.804*** (4.17)	4.071* (1.75)	3.755 (1.34)	2.390 (0.98)
Спостереження	309	309	299	155	216
Кількість країн	18	18	18	18	17
R-квадрат	0.80	0.78	0.67	0.69	0.72

Примітка: Абсолютне значення з статистики в дужках, * значимість на рівні 10%; ** значимість на рівні 5%; *** значимість на рівні 1%

Джерело: розраховано автором, використовуючи статистичної програми E-views

грам є ознакою зростання якості інституцій у країні – реципієнті допомоги.

Оцінка ефектів взаємодії ключових політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції. У рамках нашого дослідження впливу політико-економічних чинників міжнародної економічної інтеграції на економічне зростання ми тестуємо низку ефектів взаємодії основних інституційних чинників з показниками імпорту ($\ln i * \ln imp$), експорту ($\ln i * \ln exp$), прямих іноземних інвестицій ($\ln i * \ln fdi$), міжнародного обміну правами інтелектуальної власності ($\ln i * \ln ipr$), міжнародних програм допомоги ($\ln i * \ln aid$). Як видно із специфікацій 1 і 2 (табл. 3), найбільшими економічно важливими та статистично значимими є ефекти взаємодії між покращенням інституцій та показниками зовнішньоторговельної активності. Ми можемо припустити про існування деяких синергетичних ефектів одночасного покращення інституцій і лібералізації торгівлі, які в комплексі можуть давати більший ефект для економічного зростання.

Оцінка ефектів політико-економічних чинників для нових країн-членів ЄС і країн ЦСЄ і СНД, які не є членами ЄС. У рамках нашого дослідження ми ставимо питання наскільки подібними між собою є 18 досліджуваних країн за період 1991-2013 рр. Основною ознакою об'єднання цих країн в одну групу було їхнє соціалістичне минуле. Упродовж досліджуваного періоду країни проводили різні програми

економічного розвитку та міжнародної економічної інтеграції. Десять з 18-ти досліджуваних постсоціалістичних країн стали членами Європейського Союзу, тоді як решта вісім країн залишаються поза межами цього об'єднання, маючи різні рівні співпраці з ЄС чи тяжіючи до інтеграції з колишніми республіками Радянського Союзу. Рівні економічного розвитку країн з нашої вибірки значно змінилися. У зв'язку з цим ми протестуємо ефекти політико-економічних чинників на економічного зростання для двох груп країн з нашої вибірки: країни Центрально-Східної Європи, які реалізували значні економічні реформи і вступили в Європейський Союз (Хорватія, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Польща, Румунія, Словачька Республіка, Словенія), та країни Центрально-Східної Європи та країни СНД, які залишаються поза межами Європейського Союзу (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизька Республіка, Македонія, Молдова, Російська Федерація, Україна).

Головним завданням є виявити чи відрізняються значення впливу політико-економічних чинників на економічне зростання для цих двох груп країн. Так, ми використовуємо так звані фіктивні змінні (*dummyvariables*) для країн ЦСЄ-членів ЄС (d_{eu}), та для країн ЦСЄ і СНД, які не є членами ЄС (d_{neu}) для кожного з ключових політико-економічних чинників. Ми знаходимо цікаві результати подані в табл. 4 і намагаємось інтерпретувати їх.

Відповідно до наших результатів у табл. 4 видно, що інституції мають значно більше значення саме для країн ЦСЄ та СНД, які не набули членства в ЄС. Тобто ми можемо інтерпретувати, що покращення якості інституцій у цих країнах мають значно більший ефект. Тому цим країнам варто сконцентрувати зусилля політики для удосконалення інституцій. Поряд з цим для обох груп досліджуваних країн зовнішня торгівля відіграє важливу роль для зростання ВВП, причому для країн ЦСЄ та СНД, які не набули членства в ЄС, особливе значення має їх експортна діяльність. Крім цього, країни, які не є членами ЄС, значно більше виграють від міжнародних програм допомоги від іноземних донорів та європейських інституцій, ніж країни – нові члени ЄС.

Висновки та перспективи подальших розвідок:

1. Інституції поряд з базовими факторами зростання капіталом і робочою силою є ключовими детермінантами економічного зростання для постсоціалістичних країн. Не всі компоненти інституційних удосконалень однаково впливають на економічне зростання постсоціалістичних країн ЦСЄ і СНД. Так, виявлено, що свобода торгівлі та свобода від корупції є одними із ключових інституцій, які значно впливають на економічне зростання, особливо для підгрупи країн ЦСЄ і СНД, які не є членами ЄС.

Таблиця 4

Ефекти політико-економічних чинників зростання економіки для двох підгруп (країн ЦСЄ – членів ЄС та країн ЦСЄ і СНД, які не є членами ЄС), метод найменших квадратів з фіксованими ефектами

	1	2	3
	$\ln gdp$	$\ln gdp$	$\ln gdp$
$\ln k_{eu}$	0.443***	0.255***	0.398***
$\ln k_{neu}$	0.480***	0.006	-0.027
$\ln l_{eu}$	0.465	0.539***	0.102
$\ln l_{neu}$	0.081	0.494***	0.746***
$\ln i_{eu}$	0.407**	0.049	0.025
$\ln i_{neu}$	1.219***	0.237***	0.182**
$\ln imp_{eu}$		0.270***	0.138
$\ln imp_{neu}$		0.231***	0.230***
$\ln exp_{eu}$		-0.058	-0.042
$\ln exp_{neu}$		0.440***	0.448***
$\ln aid_{eu}$			-0.009
$\ln aid_{neu}$			0.048***
Константа	5.216*	2.480	1.789
Спостереження	309	309	216
Кількість країн	18	18	17
R-квадрат	0.72	0.92	0.92

Примітка: * значимість на рівні 10%; ** значимість на рівні 5%; *** значимість на рівні 1%

Джерело: розраховано автором, використовуючи статистичної програми E-views

2. Крім інституцій виявлено, що показники зовнішньої торгівлі мають тісний зв'язок з показником зростання ВВП. При цьому для країн ЦСЄ і СНД, які не є членами ЄС, роль експорту є значно більшою ніж для країн ЦСЄ – нових членів ЄС.

3. Крім інституцій і торгівлі, іншими політико-економічними чинниками міжнародної економічної інтеграції, які впливають на економічне зростання постсоціалістичних країн, можуть бути прямі іноземні інвестиції, міжнародний обмін правами інтелектуальної власності, міжнародні програми допомоги донорів та Європейських інституцій, а також надходження від оподаткування зовнішньої торгівлі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Grossman G.M., Helpman E. Comparative Advantage and Long-run Growth // *American Economic Review*. – 1990. – 80. – P. 796-815.
- Harrison A. Openness and Growth: A Time-Series, Cross-Country Analysis for Developing Countries // *Journal of Development Economics*. – 1996. – 48. – P. 419-447.
- Coe D., Helpman E., Hoffmaister A.W. International R&D Spillovers and Institutions // *NBER Working Paper*. – No.14069. – NBER : Cambridge, MA, 2008. – 23 p.
- Stensnes K. Trade Openness and Economic Growth. Do Institutions Matter? // *Norwegian Institute of International Affairs Paper*. – No. 702. – 2006. – 29 p.
- Glaesar E.L., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Schleifer A. Do Institutions Cause Growth // *Journal of Economic Growth*. – 2004. – 9(3). – P. 271-303.
- Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F. Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development // *Journal of Economic Growth*. – 2004. – 9. – P. 131-165.
- Dollar D., Kraay A. Institutions, Trade, and Growth // *Journal of Monetary Economics*. – 2003. – 50. – P. 133-162.
- Tarr D.G. Putting Services and Foreign Direct Investment with Endogenous Productivity Effects in Computable General Equilibrium Models // *Policy Research Working Paper Series*. – No. 6012. – World Bank, 2012. – 25 p.
- Xu Z. Financial Development, Investment, and Economic Growth // *Economic Inquiry, Western Economic Association International*. – 2000. – 38(2). – P. 331-344.